

didir. Oysa virtüel kendi adına tek yönlü asgari hareketi ölçen zamandan daha küçük bir zamanda ortaya çıkar. Bu yüzden virtüel “uçucudur”. Ama geçmiş de virtüelde korunur, çünkü bu uçucu şey bir yön değişimine gönderme yapan bir sonraki “en küçük”te durmadan devam eder. Bir yönde asgari düşünülebilir sürekli zamandan daha küçük olan zaman en uzun zamandır da, tüm yönlerde azami düşünülebilir sürekli zamandan bile daha uzun bir zaman. Şimdi (kendi ölçeğinde) geçerken uçucu olan (kendi ölçeğinde) korunur ve korunur. Virtüeller onları ayıran edimselin ötesinde dolaysız olarak iletişim içindedirler. Zamanın iki veçhesi, geçen şimdinin edimsel imgesi ve korunan geçmişin virtüel imgesi, edimselleşme içinde, saptanamaz bir sınırları da olsa birbirinden ayrılır; ama kristalleşme içinde, birbirlerinin rolünü üstlenerek ayırt-edilemez hale gelecek kadar değiş tokuş içindedirler.

Edimselle virtüelin ilişkisi hep bir devre kurmaktadır, ama iki şekilde: bazen edimsel, virtüelin edimselleştiği geniş devrelerde başka şeyler gibi olan virtüellere gönderme yapar, bazen edimsel, virtüelin edimselle kristalleştiği en küçük devrelerde kendi virtüeli olarak virtüele gönderme yapar. İçkinlik düzlemi hem virtüelin başka terimlerle ilişkisi olarak edimselleşmeyi, hem de virtüelin değiş tokuşa girdiği terim olarak edimseli bile kapsar. Her durumda edimselle virtüelin ilişkisi iki edimsel arasında kurulabilecek bir ilişki değildir. Edimseller zaten kurulu olan bireyler ve sıradan noktalara dayalı belirlenimler içerirler, oysa edimselle virtüelin ilişkisi edim halinde bir bireyleşme ya da her bir durumda belirlemek gereken dikkat çekici noktalara dayalı bir tekilleşme oluşturur.

Çeviren: Hakan Yücefer

uçucu şeyler yaratıyor, bir algı anılar çağrıştırıyor. Ama ters yöndeki hareketi de hesaba katmamız gerekir: çemberler daraldığı ve virtüel edimsel yaklaşarak ondan gitgide daha az ayırt edilir olduğu zaman olup bitenleri. Artık sadece edimsel nesneyi virtüel imgesiyle birleştiren bir iç devreye ulaşırız: edimsel bir parçacığın ondan çok az ayrı duran virtüel bir ikizi vardır; edimsel algının bir çeşit dolaysız ikiz gibi, ardışık ya da hatta eşzamanlı bir ikiz gibi olan kendi anısı vardır. Çünkü Bergson'un gösterdiği gibi, anı algılanan nesnenin ardından oluşan edimsel bir imge değil, nesnenin edimsel algısıyla bir-arada-varolan virtüel imgedir. Anı edimsel nesnenin zamandaşı [contemporaine] olan virtüel imgedir, onun ikizi, "ayna imgesi"dir.⁴ Ayrıca edimsel nesneyle virtüel imgesi arasında kaynaşma ve bölünme, daha doğrusu salınım, sürekli bir değiş tokuş vardır: virtüel imge durmaksızın edimsel hale gelir, tıpkı *Şangaylı Kadın*'da, karakteri ele geçiren, dibe çeken ve onun için geriye yine bir virtüellikten başka bir şey bırakmayan ayna gibi. Virtüel imge kişinin tüm edimselliğini yutar, öte yandan edimsel kişilik artık bir virtüellikten ibarettir. Virtüelle edimsel arasındaki bu sürekli değiş tokuş bir kristal meydana getirir. Kristaller içkinlik düzleminde ortaya çıkarlar. Edimsel ve virtüel bir-arada-varolur ve bizi devamlı olarak birinden diğerine götüren dar bir devreye girerler. Artık bir tekilleşme değildir bu, süreç halindeki bir bireleşme söz konusudur, edimsel ve onun virtüeli. Edimselleşme değil kristalleşme. Saf virtüelliğin artık edimselleşmeye ihtiyacı yoktur, çünkü birlikte en küçük devreyi oluşturduğu edimselin tam olarak karşılığıdır. Artık edimselin ve virtüelin saptanamazlığı söz konusu değildir, değiş tokuş giren iki terim arasındaki ayırt-edilemezlik söz konusudur.

Edimsel nesne ve virtüel imge, virtüel hale gelen nesne ve edimsel hale gelen imge, bunlar zaten en basit optikte de ortaya çıkan figürlerdir.⁵ Ama her durumda, virtüel ve edimsel ayrımı Zamanın en temel bölünüşüne karşılık gelir. Zaman iki büyük yola göre farklılaşarak ilerler: şimdinin geçmesini sağlamak ve geçmişi korumak. Şimdi, sürekli bir zamanla, yani tek yönlü olduğu varsayılan bir hareketle ölçülen değişken bir veridir: bu zaman tü-kendiği ölçüde şimdi geçmektedir. Edimseli tanımlayan şey geçip giden şim-

4 Bergson, *L'Énergie spirituelle*, "şimdinin anısı...", s. 917-920. Bergson, biri gitgide daha geniş çemberlere, diğeri gitgide daha dar bir çembere yönelik olan iki hareket üzerinde durmaktadır.

5 Edimsel nesneden ve virtüel imgeden yola çıkan optik, hangi durumda nesnenin virtüel, imgenin edimsel hale geldiğini, sonra nesnenin ve imgenin nasıl birlikte edimsel hale geldiklerini ya da ikisinin de nasıl virtüel hale geldiğini gösterir.

nedeni hızlarının ya da kısıklıklarının onları bu kez bir bilinçdışılık ilkesine bağlı tutmasıdır.

Edimsel nesne nasıl virtüel imgelerden ayrılamazsa virtüel imgeler de edimsel nesneden ayrılamaz. Öyleyse virtüel imgeler edimsel üzerinde etkide bulunmaktadır. Bu açıdan onlar [virtüel imgeler] çemberlerin bütünü ya da her bir çember üzerinde, her seferinde azami bir düşünülebilir zaman tarafından belirlenmiş bir *continuum*'u, bir *spatium*'u ölçerler. Bu az ya da çok geniş virtüel imge çemberlerine edimsel nesnenin az ya da çok derin katmanları karşılık gelir. Bunlar nesnenin bütüncül itkisini [impulsion] oluşturur: kendileri virtüel olan, edimsel nesnenin de onlarda virtüel hale geldiği katmanlar.² Burada nesne de imge de virtüeldir ve edimsel nesnenin çözüldüğü içkinlik düzlemini kurarlar. Ama bu durumda edimsel, nesne kadar imgeyi de etkileyen bir edimselleşme sürecine karşılık gelmeye başlar. Virtüel imgeler *continuum*'u parçalı hale gelmiş, *spatium* kurallı ya da kuralsız zaman ayrışmalarına göre kesilip biçilmiştir. Virtüel nesnenin bütüncül itkisi de kısmi *continuum*'a karşılık gelen kuvvetler halinde, kesilip biçilmiş *spatium*'u kateden hızlar halinde kırılmaya uğrar.³ Virtüel, içkinlik düzlemi üzerinde onu kesen ve bölen tekilliklerden asla bağımsız değildir. Leibniz'in gösterdiği gibi, kuvvet edimselleşmekte olan bir virtüeldir, tıpkı içinde yer değiştirdiği uzay gibi. Öyleyse düzlem virtüellerin edimselleşmesini belirten *continuum* kesitlerine ve itki bölümlerine bağlı olarak bir düzlemler çokluğuna bölünür. Ama virtüele götüren yol açısından tüm düzlemler birleşmektedir. İçkinlik düzlemi ikisi arasında saptanabilir bir sınır olmaksızın hem virtüeli hem onun edimselleşmesini içerir. Edimsel, edimselleşmenin tamamlayıcısı ya da ürünü, nesnesidir, ama bu edimselleşmenin tek öznesi virtüeldir. Edimselleşme virtüele aittir. Virtüelin edimselleşmesi tekilliktir, oysa edimselin kendisi kurulu bireyselliktir. Edimsel, bir meyve gibi düzlemin dışına düşer, oysa edimselleşme onu nesneyi tekrar özneye çeviren şey olan düzleme taşır.

İKİNCİ BÖLÜM

Şimdiye kadar bir edimselin gitgide daha geniş, gitgide daha uzak ve çeşitli başka virtüelliklerle çevrili olduğu durumu göz önünde tuttuk: bir parçacık

2 Bergson, *Matière et mémoire*, Yüzüncü yıl baskısı, s. 250 (II. ve III. bölümler anının virtüelliğini ve edimselleşmesini inceliyor).

3 Bkz. Gilles Châtelet, *Les Enjeux du mobile*, Seuil Yayınları, s. 54-68 ("virtüel hızlar" dan "virtüel kesimler"e).

Edimsel ve Virtüel*

GILLES DELEUZE

BİRİNCİ BÖLÜM

Felsefe çokluklar teorisi. Her çokluk edimsel öğeler ve virtüel öğeler barındırır. Hiçbir nesne tamamen edimsel değildir. Edimsel olan her şey virtüel imgelerden bir sisle çevrilidir. Bu sis virtüel imgelerin üzerinde dağıldığı ve akıp gittiği, bir-arada-varolan, az ya da çok geniş devrelerden yükselmektedir. İşte bu şekilde edimsel bir parçacık farklı düzeylere ait, kendisine az ya da çok yakın virtüeller yaymakta ve onları yutmaktadır. Bunlara virtüel denmesinin nedeni yayılmalarının ve yutulmalarının, yaratılmalarının ve yıkılışlarının asgari düşünülebilir sürekli zamandan daha küçük bir zamanda meydana gelmesi ve dolayısıyla bu kısalığın onları bir kararsızlık ya da belirlenimsizlik ilkesine bağlı tutmasıdır. Edimsel olan her şey durmadan yenilenen virtüellik çemberleriyle çevrilidir, bunların her biri de bir başka çember yaymakta ve hepsi edimseli çevreleyerek onun üzerinde etkide bulunmaktadır. ("virtüel bulutunun merkezinde daha üst bir düzeye ait bir virtüel vardır yine... her virtüel parçacık kendi virtüel kozmosuyla çevrilidir ve bu aynı şekilde sonsuza dek devam eder..."¹) Dinamizmlerin dramatik özdeşliği sayesinde bir algı da bir parçacık gibidir: edimsel bir algı oluşup oluşup bozulan, gitgide daha uzak, gitgide daha geniş hareketli devrelerde dağılan bir virtüel imgeler bulutsusuyla çevrilidir. Farklı düzeylere ait anılardır bunlar: bunlara virtüel imgeler denmesinin

* Bu metin Gilles Deleuze'ün Claire Parnet'yle birlikte yazdığı *Diyaloglar*'ın Deleuze'ün ölümünden (yani 1995'ten) sonraki baskılarında ek olarak yer alıyor. Bkz. *Dialogues*, Flammarion, Paris, 1996, s. 177-185. Kitabın Türkçe çevirisinde bu metin yok (bkz. *Diyaloglar*, çev. Ali Akay, Bağlam, İstanbul, 1990), çünkü çevirinin yapıldığı dönemde henüz Fransızca metin kitaba eklenmemişti.

1 Michel Cassé, *Du vide et de la création*, Odile Jacob Yayınları, s. 72-73. Ayrıca Pierre Lévy'nin çalışması, *Qu'est-ce que le virtuel?*, Découverte Yayınları.